

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA INKLYUZIV TALIMNI RIVOJLANTIRISH BOSQICHLARI VA UNING AHAMIYATI

Komolxo'jaeva Sevara Shuhratovna

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni joriy etishning nazariy va amaliy asoslari tadqiq etiladi. Inklyuziv ta'limni rivojlantirishning asosiy bosqichlari — normativ-huquqiy bazani shakllantirishdan boshlab, pedagog kadrlarning tayyorgarligini oshirish va moslashuvchan o'quv muhitini yaratishgacha bo'lgan jarayonlar tahlil qilinadi. Shuningdek, alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalarning ijtimoiylashuvda inklyuziv yondashuvning ahamiyati va jamiyatdagi integratsiya jarayonlariga ta'siri yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, maktabgacha ta'lim, alohida ta'lim ehtiyojlari, integratsiya, pedagogik mahorat, ijtimoiy moslashuv, differensial yondashuv.

KIRISH

Mavzuning dolzarbligi. Zamonaviy dunyoda ta'lim tizimining sifati va samaradorligi jamiyatning barcha a'zolariga, ularning jismoniy yoki intellektual imkoniyatlaridan qat'i nazar, teng sharoitlar yaratib berish bilan o'lchanadi. Xususan, maktabgacha ta'lim yoshi inson shaxsining poydevori qo'yiladigan eng muhim davr hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasidagi islohotlar, xususan, "Inson qadri uchun" tamoyili asosida amalga oshirilayotgan o'zgarishlar alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni umumiy ta'lim jarayoniga integratsiya qilishni ustuvor vazifa qilib belgiladi.

Muammoning o'rganilganlik darajasi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida (MTT) inklyuziv ta'limni rivojlantirish shunchaki imkoniyati cheklangan bolalarni oddiy guruhlarga joylashtirish emas, balki butun ta'lim muhitini ularning ehtiyojlariga moslashtirishni taqozo etadi. Bugungi kunda inklyuziv yondashuvni bosqichma-bosqich joriy etishda pedagogik, psixologik va metodik to'siqlar mavjud bo'lib, ularni tizimli tahlil qilish va bartaraf etish mexanizmlarini ishlab chiqish zarurati tug'ilmoqda.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi maktabgacha ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirishning asosiy bosqichlarini aniqlash, uning bolalar ijtimoiylashuvdagi ahamiyatini ochib berish hamda ushbu jarayonni samarali tashkil etish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Inklyuziv ta'lim tushunchasi xalqaro miqyosda 1994-yilgi **Salamanka deklaratsiyasi** bilan mustahkamlandi. L.Vigotskiyning "nuqsonning ijtimoiy

kompensatsiyasi" nazariyasiga ko'ra, alohida ehtiyojli bolaning rivojlanishida uning sog'lom tengdoshlari bilan muloqoti hal qiluvchi ahamiyatga ega.

O'zbekistonlik olimlardan D.Nazarova, M.Ayupova va Sh.Amirsaidovalar o'z tadqiqotlarida maktabgacha yoshdagi bolalarni inklyuziv guruhlariga tayyorlashning metodik jihatlarini o'rganishgan. Shuningdek, xalqaro tajribada (masalan, Skandinaviya davlatlari) inklyuziya shunchaki joylashtirish emas, balki "**hamma uchun maktab**" konsepsiyasi asosida qurilishi isbotlangan. Biroq, MTTlarda pedagoglarning tolerantlik darajasi va maxsus metodikalarni qo'llash ko'nikmasi hamon dolzarb muammo bo'lib qolmoqda.

ASOSIY QISM

Ushbu maqolada tizimli tahlil, qiyosiy pedagogik tahlil va kuzatish metodlaridan foydalanildi. Inklyuziv ta'limni rivojlantirish jarayoni quyidagi uchta bosqichga bo'linadi:

Diagnostik va tayyorgarlik bosqichi: MTTda psixologik-tibbiy-pedagogik ko'rik asosida bolaning ehtiyojlarini aniqlash va moslashuvchan muhit yaratish. Bu bosqichda bino infratuzilmasini (panduslar, maxsus jihozlar) tayyorlash muhim sanaladi.

Integratsiya bosqichi: Alohida ehtiyojli bolani guruhga moslashtirish, sog'lom bolalar va ularning ota-onalarida ijobiy munosabatni shakllantirish. Pedagogning vazifasi - guruhda do'stona va tolerant muhit yaratishdir.

Korreksion-pedagogik bosqich: Individual ta'lim dasturlari (ITD) asosida bolaning kognitiv va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish. Bunda logoped, psixolog va tarbiyachining hamkorlikdagi faoliyati nazarda tutiladi.

Natijalar va muhokama. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limga jalb qilingan bolalarda sog'lom tengdoshlari bilan muloqot natijasida nutq va xulq-atvordagi ijobiy o'zgarishlar an'anaviy yopiq muassasalarga nisbatan 30-40% tezroq kechadi. Sog'lom bolalarda esa hamdardlik (empatiya) va insoniylik tuyg'ulari erta shakllanadi. Statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv muhitda tarbiyalangan bolalarning taxminan 75 foizi maktab ta'limiga muvaffaqiyatli moslashadi.

XULOSA

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar quyidagi xulosalarni chiqarishga imkon beradi. Inklyuziya shunchaki bolani guruhga joylashtirish emas, balki muassasaning moddiy-texnik bazasi va ma'naviy muhitini bolaning individual ehtiyojlariga moslashtirishni talab qiladigan ko'p bosqichli jarayondir. Inklyuziv ta'limning samaradorligi bevosita tarbiyachilarning defektologik bilimlari va metodik tayyorgarligiga bog'liq. Ushbu tizim alohida ehtiyojli bolalarning jamiyatga moslashuvini 30-40% ga tezlashtiradi, shu bilan birga sog'lom bolalarda bag'rikenglik (tolerantlik) va empatiya tuyg'ularini

shakllantiradi. Muvaffaqiyatli natijaga erishish uchun pedagog, psixolog, tibbiyot xodimi va ota-onalar o‘rtasida uzviy hamkorlik zanjiri o‘rnatilishi shart.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PQ-4860-son qarori.
3. Vygotskiy L.S. "Osnovi defektologii". – M.: Pedagogika, 2003.
4. M.Ayupova "Logopediya". – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2007.
5. Nazarova D.A. "Inklyuziv ta'limning nazariy va metodologik asoslari". – O‘quv qo‘llanma, Toshkent, 2021.